

Musa Kâzım Efendi (Onar) (1881-1930)

Musa Kâzım Efendi, 1881 yılında Konya'nın Hadim ilçesine bağlı Aşağı Hadim Köyünde doğmuştur. Baba adı Ahmet Efendi (bazı kaynaklarda Ahmet Zühtü Efendi), anne adı Ayşe Hanım'dır. Hadim'de ibtidai mektebinde (ilkokul) ilk eğitimini aldıktan sonra Konya İrfaniye Medresesi'ne kaydolmuş ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır. Daha sonra Konya Hukuk Mektebi'nde yüksek tahsile başlamış ve 1911'de okulu birincilikle bitirmiştir. Selanik Hukuk Mektebi için açılan müderrislik sınavına girerek gösterdiği başarıdan dolayı dikkat çekmiştir. Balkan Savaşları dolayısıyla Konya'ya dönen Musa Kâzım Efendi avukatlık yapmaya başlamış, Konya Barosu kurucuları arasında yer almıştır. Afife Hanım'la evlenen Musa Kâzım Efendi'nin İhsan, Orhan, Ahmet adında üç oğlu ile Leman ve Melahat adında iki kızı olmuştur. Hal tercümesinde mesleğinin avukat, son görevinin ise mebus olduğu belirtilmiştir.

Musa Kâzım Efendi Son Osmanlı Mebusan Meclisi için Sivas Kongresi'nden sonra yapılan seçimlerde Konya mebusu seçilmiş, Meclisin kısa süre yasama çalışmalarında dört kez söz almıştır. 1920 Mart ve Nisan ayları geçici bütçe layihasının kabulü, Ertuğrul (Bilecik) mebusu seçilen Ahmet Bey'in mebusluğuna dair düşüncesi, Kanun-ı Esasi'nin 36. maddesinin ilgası hakkında beyanı (TBMM tutanak sorgulama sayfasında Kanun-ı Esasi'nin 31. maddesi şeklinde geçmektedir; ancak söz konusu kanun teklifi anayasanın 36. maddesiyle ilgilidir), seferberlik sırasında ordunun iaşesine denk gelen miktarda mahsulünü gizlemek suretiyle öşür vergisi vermeyenlere ceza verilmesine dair kararnameye itirazı Musa Kâzım Efendi'nin Mebusan Meclisi'ndeki konuşmaları arasındadır.

Mebusan Meclisi'nin yasama çalışmalarına devam ettiği bir dönemde 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf kuvvetleri tarafından işgali ve sonrasında Mebusan Meclisi'nin dağıtılması üzerine Musa Kâzım Efendi Ankara'ya geçmiştir. Bu kararda Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip yeni bir meclisin açılacağını duyurmasının büyük payı vardır.

23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'nde Konya'yı on mebus temsil etmiştir. Musa Kâzım Efendi, Abdulhalim Çelebi Efendi, Arif Bey, Hacı Bekir Efendi, Hulusi Bey, Kâzım Hüsnü Bey, Mehmet Vehbi Efendi, Ömer Vehbi Efendi, Refik Bey, Rifat Efendi. I. Dönem TBMM'de adından en çok söz ettiren Konya mebusu Mehmet Vehbi Efendi olmuştur. İkisi gizli oturumlarda olmak üzere toplamda 196 kez söz almış, yedi önerge vermiş, beş kez de teklifte bulunmuştur. Konya mebusları içinde aktif olan ikinci isim ise Musa Kâzım Efendi olmuştur. TBMM kayıtlarına göre altısı gizli oturumlarda olmak üzere 91 kez söz almış, bir kez teklifte bulunmuştur.

I. TBMM'de yer alan sarıklı milletvekillerinin sayısı oldukça fazla olup Musa Kâzım Efendi de sarıklı olarak Meclis çalışmalarında yer almıştır. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'na göre giysilerinden çok, sayıları ile dikkat çeken sarıklı milletvekilleri arasında yer alan Konya mebusları Mehmet Vehbi Efendi ve Musa Kâzım Efendi'nin Meclis üyelerinden çok saygı gördüğünden bahsetmektedir. Musa Kâzım Efendi, arkadaşları Ömer Vehbi Hoca ve Kâzım Hüsnü Bey ile beraber ilk kez 2 Haziran 1920 tarihindeki Meclis oturumunda görüşmelere katılmıştır. Musa Kâzım Efendi, I. TBMM'de seçim bölgesi olan Konya'dan çok, ulusal meselelerle ilgili konularda söz almıştır. Müderris kimliği ve hukukçu kişiliğiyle birçok konuda etkili konuşmalarda bulunmuştur. Musa Kâzım Efendi'nin daha sonra III. Dönem TBMM'deki hal tercümesinde 287 sicil numarası ile kaydının yapıldığı görülmektedir.

17 Ocak 1921 tarihinde Erkan-ı Harbiye Vekaleti'ne gönderilen şifreli bir telgrafta Bursa Mebusu iken Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'ne tayin edilen Şeyh Servet Efendi'nin Bolşevik propagandası yaptığı, ayrıca para karşılığında Müslümanlara Bolşevizm propagandası yaptırıldığı belirtilmiştir. Bunun üzerine TBMM'de 22 Ocak 1921 tarihindeki Gizli

Oturumda bu konu gündeme getirilmiş ve Tokat Mebusu Mustafa Bey bu tür aksi hareketleri olanların Meclisten ihraç edilmesinin memleketin selametine olacağını ifade etmiştir. Konya Mebusu Musa Kâzım Efendi konu hakkında söz alarak düşüncelerini paylaşmıştır. Ona göre Müslümanlar her zaman kendilerine karşı olan hücumları defetmiş ve bugünlere gelmiştir. Musa Kâzım Efendi; *"...Halkımız için düşmanlarımızın bizim hakkımızda kendi kuvvetleriyle ve toplarıyla yapamadıkları tahribatı kendi elimizle yapacağımızdan korkuyorum..."* diyerek komünizm tehdidine fırsat verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca aynı konuşmasında *"...Türkiye Devleti Müslüman bir devlettir ve Müslümanların hamisidir. Türk devleti bütün İslam milletleri içerisinde bir istinatgah olmuştur. Bu düşünceye riayet edildiği takdirde ilelebet muvaffak olunacaktır..."* şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

Millî Mücadele'nin devam ettiği bir dönemde Başkomutanlık kanununun süresinin yeniden belirlenmesi için 31 Ekim 1921'de TBMM'de gizli bir oturum yapılmıştır. 5 Kasım 1921 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere üç ay daha başkomutanlık yetkisinin Mustafa Kemal Paşa'ya verilmesi konusunda milletvekilleri söz almıştır. Musa Kâzım Efendi *"...Mevcut olan ihtiyaç, zaruret gereğince orduda disiplinin temini için başkumandanlık vazifesi kabul edilmiştir. Vazife bitmiş değil, kesin zafer elde edilmiş değil. Yarisında bulunuyoruz. Münakaşayı uzatmak doğru değildir."* diyerek Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutanlık görevinin devam etmesi gerektiğini belirtmiş ve kanun teklifine desteğini açıklamıştır.

Musa Kâzım Efendi, 11 Kasım ve 30 Kasım 1921 tarihindeki seçimlerde Müdafaa-i Hukuk Grubunun yönetim kuruluna seçilmiştir. I. TBMM'nin ikinci toplantı yılında 29 Aralık 1921 ile 1 Mart 1922 tarihleri arasında Meclis Birinci Başkan Vekilliği görevinde bulunmuştur. Meclisin üçüncü toplantı yılında 1 Mart 1922 ile 1 Mart 1923 tarihleri arasında İkinci Başkan Vekili olarak görev yapmıştır. I. Dönem TBMM'nin dördüncü toplantı yılında 1 Mart 1923 ile 11 Ağustos 1923 tarihleri arasında da İkinci Başkan Vekili olarak görevine devam etmiştir.

Büyük Taarruz'un ardından Musa Kâzım Efendi'nin de yer aldığı toplam 115 milletvekili Meclis Başkanlığına 18 Ekim 1922'de bir önerge vermiş ve ileride Meclisin yerinin değiştirilebileceğini belirtmiştir. Önergede Anadolu'da Yunan ordusu mevcutken Meclis'in Ankara'da bulunmasının zorunlu olduğu, ancak zaferin gerçekleşmesi sonucunda ev bulmak, mebusların ailelerini yerleştirmek, geçinmekte zorluk çeken milletvekili, memur ve subayların sıkıntılarını gidermek için Meclisin Bursa, Konya ya da İzmir şehirlerinden birine nakli teklif edilmiştir. Ertesi gün okunan önergeye bazı milletvekilleri tepki göstermiş, Başbakan Rauf Bey böyle bir naklin uygun olmayacağını belirtmiştir. Oturum başkanlığını Musa Kâzım Efendi'nin yaptığı görüşmelerde konu hakkında milletvekilleri düşüncelerini dile getirmiş ve konuyla alakalı ek olarak toplam on ayrı önerge Meclis başkanlığına verilmiştir. Musa Kâzım Efendi tüm önergelerin aynı konuyla ilgili olması sebebiyle görüşmelerinin ertelenmesini teklif etmiş ve oylama sonucunda önergelerin görüşülmesi ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Millî Mücadele yıllarında Konya'da meydana gelen ayaklanmalar dolayısıyla TBMM'de Konya'yı ilgilendiren görüşmeler de yapılmıştır. Konya'nın idari teşkilat olarak büyüklüğü sebebiyle bölgenin güvenliğinin ve düzeninin zor olduğunu öne süren Dahiliye Vekili Adnan Bey (Adıvar), Konya'nın idari teşkilatının değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kanun teklifinin Meclise gelmesi üzerine Akşehir, Seydişehir ve Karaman'ın müstakil bir şekilde idare edilmesi görüşülmüştür. Konya Mebusu Musa Kâzım Efendi de kanun teklifine destek vererek Cihanbeyli, Yalvaç ve Ilgın kazalarından oluşan Akşehir sancağı; Beyşehir, Bozkır ve Akseki kazalarından oluşan Seydişehir sancağı; Ereğli, Ermenek ve Sultaniye kazalarından oluşan Karaman sancağının teşkil edilmesine kabul oyu vermiştir.

Hükûmet tarafından Ilgın'a bağlı Argıthanı nahiyesinin kaldırılarak Çekil ismiyle yeni bir nahiye kurulması Meclis genel

kuruluna teklif olarak gelmiştir. Teklifi destekleyenler kadar karşı çıkanlar da olmuştur. Argıdhanı'nda yaşayanların hükümet yanlısı olduğu ve isyancıları köylerine sokmadığı ancak Çekil köyünün Ilgın'daki isyanın merkezi olması nedeniyle hükümetin bunu göz önünde bulundurması gerektiğini Musa Kâzım Efendi söylemiştir. Ilgın isyanında nahiye müdürünün Çekil'de katledildiğini belirten Musa Kâzım Efendi, Argıdhanı ahalisinin asilere karşı durduğunu ve kendi köylerini kendilerinin savunduğunu dolayısıyla bunu mükafatlandırmak yerine cezalandırmanın doğru olmayacağını sözlerine eklemiştir. Oylama sonucunda madde reddedilmiş ve Musa Kâzım Efendi'nin konuşması bunda etkili olmuştur.

Bozkır olayları sırasında İstiklal Mahkemesi tarafından verilen bir kararla koyunların müsadere edilmesi, Aydın Mebusu seçilen Cami Bey'in aradan geçen uzun süreye rağmen Meclise gelmeyerek yemin etmemesi, Maliye Vekili Hasan Bey'in istifasının kabul edilmemesi gerektiği, ihtikâr (vurgunculuk) ile mücadelede cezaların doğru sonuçlar vermeyeceği, Meclis üyeleri, memur, polis, jandarma, belediye üyeleri, öğretmen ve talebelerin yerli kumaştan üretilen kıyafetler giyme mecburiyeti hakkında kanun teklifine desteği gibi çeşitli konular Musa Kâzım Efendi'nin etkili konuşmaları arasındadır.

Konya mebusu Mehmet Vehbi Efendi'nin Şeriye ve Evkaf Vekili görevindeyken 14 Nisan 1923'te güvensizlik oyu alması sonucunda 15 Nisan 1923'te Musa Kâzım Efendi Şeriye ve Evkaf Vekili olarak seçilmiştir. II. Dönem TBMM açıldığında Ali Fethi Bey tarafından kurulan IV. İcra Vekilleri Heyeti'nde aynı görevine devam eden Musa Kâzım Efendi 29 Ağustos 1923 tarihinde vekillik görevinden istifa etmiştir. İstifa sebebi olarak Men'i Müskirat Kanunu'nun (alkollü içki tüketiminin yasaklanması) yürürlükten kaldırılması için yapılan kanun teklifi gösterilmektedir. Halktan içki içenlerin cezalandırılması çeşitli tepkilere yol açtığı için bu kanunun yürürlükten kaldırılması düşünülmüş; ancak Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin onayından geçmesi gerekmiştir. Musa Kâzım Efendi ise böyle bir teklife imza atamayacağını, inandığı hakikatlere aykırı hareket edemeyeceğini belirterek Şeriye ve Evkaf Vekilliği görevinden istifa etmiştir.

Musa Kâzım Efendi İkinci Dönem TBMM ve Üçüncü Dönem TBMM'de yine Konya mebusluğu görevlerinde bulunmuştur. İkinci dönemde 103 kez söz almış, bir önerge vermiş ve iki teklifte bulunmuştur. Gizli oturumlarda ise üç kez söz alarak konuşma yapmıştır. Üçüncü dönem TBMM'de ise toplamda on yedi kez söz almıştır.

Üç dönem üst üste TBMM'de Konya mebusu olarak yer alan Musa Kâzım Efendi tüberküloz hastalığı sebebiyle 1929'da tedavi görmek üzere Viyana'ya gitmiş, yaklaşık bir yıllık tedavinin ardından Türkiye'ye dönmek için karar vermiştir. Ancak Viyana tren garında aniden rahatsızlanarak 5 Aralık 1930'da vefat etmiştir. Cenazesi Türkiye'ye getirilerek Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilmiştir. Musa Kâzım Efendi'nin TBMM'de dört dönem milletvekilliği yaptığını ifade eden yazarlar olsa da onun 1930 yılının Aralık ayında vefatı sebebiyle IV. Dönem TBMM seçimlerine katılması mümkün görünmemektedir.

Ölümünden sonra 8 Aralık 1930 günü TBMM oturumunda milletvekillerinin teklifiyle Musa Kâzım Efendi'nin çocuklarının resmi liselerdeki eğitimlerinin hükümetçe karşılanması görüşülmüş ve teklif oylama sonucu kabul edilmiştir. Musa Kâzım Efendi'nin çocukları soyadı kanunuyla beraber Onar soyadını almıştır. Çocuklarından İhsan Onar 26 yıl süreyle kesintisiz bir şekilde Konya Barosu Başkanlığı yapmış, Orhan Onar 1986-1988 yılları arasında Anayasa Mahkemesi Başkanlığı görevini yerine getirmiş, Ahmet Onar ise 1961-1968 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Konya üyeliğinde bulunmuştur.

Özkan DEMİR

KAYNAKÇA

BCA., 30.10.0.0 / 3.18.5 (16 Aralık 1930)

ARABACI, Caner, **Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)**, Konya, 2017.

ATALAY, Ahmet, **Millî Mücadele'de Konya Kuva-yı Milliyecileri**, Cilt 1, Konya, 1997.

AVANAS, Ahmet, **Millî Mücadele'de Konya**, Ankara, 1998.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi (Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923)**, Cilt 1, Ankara, 1994.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi (Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923)**, Cilt 3, Ankara, 1994.

EZHERLİ, İhsan, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)**, Ankara, 1992.

TBMM Albümü (1920-2010), 1. Cilt 1920-1950, Ankara, 2010.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 1, Birleşim 136, 22 Kanunusani 1337 (1921).

22/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/musa-kazim-efendi-onar-1881-1930/?pdf=6743> adresinden erişilmiştir